

УДК 338.48-6/728.82(477.86)

ВИКОРИСТАННЯ В ТУРИЗМІ ПАЛАЦІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ольга Незюлик, Тарас Завадовський, Дмитро Каднічанський

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000, тел. (032)2394603,
E-mail: olschka.nezulyik@mail.ru, taras_zavadovski@ukr.net*

Проаналізовано стан та використання палацових споруд магнатських родів на території Івано-Франківської області. Досліджено сателітні історико-культурні ресурси та історичні аспекти Єзуполя, Більшівців та Рогатина. Відображено на основі доступних нам джерел та літератури проблеми вивчення, збереження та використання палаців Івано-Франківської області в історичному аспекті.

Ключові слова: палаци Івано-Франківської області; палацова архітектура; палац-садиба.

Постановка проблеми. Палац, як резиденція чи репрезентативна будівля, впродовж свого існування відобразив еволюцію форм та розкоші, які набували характерних рис для кожного періоду чи регіону. Палацові споруди, які у наш час, зазвичай, перебувають у стані руїн, становлять значну історико-культурну та художню цінність передусім як пам'ятки архітектури.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю доповнити історико-архітектурні знання із палацової архітектури шляхом проведення окремого дослідження палаців у Більшівцях, Єзуполі, Рогатині Івано-Франківської області.

Палацові споруди у кожному із зазначених вище об'єктів змінювалися із різною інтенсивністю внаслідок руйнувань та перебудов, і причини цих змін були різними. Відповідно, елементи первісних палацових споруд збереглися у різній кількості. Виявлення особливостей стану палаців, визначення головних принципів їхнього функціонування та використання необхідне для успішних комплексних реставраційних робіт, оскільки будь-який палац є пам'яткою архітектури.

Туризм – одна із найперспективніших галузей Івано-Франківщини, яка формує позитивний імідж регіону та передбачає стрімкий розвиток галузі загалом.

Формування цілей статті. У кожному куточку рідного краю є об'єкти, які не охороняє держава, проте їхня цінність доволі висока. Усім відомі сім чудес світу, проте їхню кількість завжди можна поповнити завдяки праці рук і творчості власної душі. Варто тільки вчасно зрозуміти важливість певних споруд як в історичному, так і в мистецькому аспектах.

Виклад основного матеріалу. Івано-Франківська область унікальна великою кількістю архітектурних пам'яток, на які слід звернути увагу з метою їхнього збереження як історичної цінності, а також з метою сприяння розвитку внутрішнього та зовнішнього туризму. У цій місцевості палацові споруди вражають своєю

красою, проте, на превеликий жаль, вони зазнають руйнації та потребують негайної реставрації, консервації та їхнього використання як туристичних об'єктів.

Чимало об'єктів вже взято під охорону держави, проте й чимало таких, збереження яких залежить лише від громадян краю. Отож постає питання гострої необхідності розробки стратегічного плану для залучення інвестицій та зростання туристичного рейтингу регіону.

Палац Кшешуновичів у Більшівцях. Містечко Більшівці розташоване неподалік від давнього Галича, де річка Нараївка впадає в Гнилу Липу. До траси Львів – Івано-Франківськ усього 3 км, від станції Галич – 8 км. У містечку є ратуша, дивовижний пізньобароковий костел монастиря кармелітів та класицистичний палац власників Кшешуновичів [16].

У відомих сьогодні історичних джерелах Більшівці вперше згадують у XV ст.; 1617 р. власником містечка став коронний гетьман Марцін Казановський. На початку XVIII ст. навколишні землі належали князям Яблоновським, потім перейшли у власність багатой полонізованої вірменської родини Кшешуновичів. Наприкінці XIX ст. Більшівці стали типовим ремісничо-торговельним містечком: тут були млин, гуральня, броварня, двокласна школа. У 1860-х роках містечко мало власну печатку з зображенням розташованих навхрест граблів, коси та серпа.

Посеред старого парку колись височів палац власників Більшівців – Казановських. Первісно палац збудували поруч зі старим замком, а протягом XIX ст. його неодноразово перебудовували [10].

Остаточний варіант перебудованого палацу з'явився вже у 20-х роках XX ст. коштом останнього власника Корнела Кшешуновича за проектом архітектора Тадеуша Мокловського. Фасадну сторону садиби прикрашає портик із чотирма колонами.

Від парку обабіч палац увінчують дві чудові вежі, сходи з палацу ведуть до фонтана. Центральну частину палацу займав колись бальний зал висотою в два поверхи. Ліворуч від залу розмістили велику їдальню на три вікна, далі – великий салон. Праве крило, як і мансардовий поверх, займали житлові приміщення. Станом на 1939 р. в холі палацу висіли родинні портрети, “не дуже високої вартості і переважно невідомих авторів”. Стильні меблі прикрашали лише кілька кімнат: в стилі бідермайер – салон, у стилі рококо – маленький салон, сучасніші горіхові меблі – їдальню [6].

Ландшафтний парк площею в кількадесят гектарів лежав перед палацом. З усіх боків споруду оточували газони, в верхній частині парку розкинулась алея рожевих акацій. Парк перетинали стежки для пішоходів та доріжки для екіпажів. У ньому мешкали лиси, сарни і зайці. Під час Другої світової війни німецькі солдати вирубували всі хвойні дерева парку. Сьогодні місцева влада планує очистити парк і насадити у ньому екзотичну рослинність, зокрема, гінкго, тюльпанове дерево. Донедавна у палаці розташовувалась районна лікарня, проте сьогодні там функціонує відділення медико-соціальної реабілітації для пенсіонерів та самотніх непрацездатних громадян [15].

Ще однією окрасою містечка є костел Благівіщення Пресвятої Богородиці – одна з найвизначніших пам'яток пізньобарокової архітектури XVIII ст. у Галичині: 1624 р. ченці ордену кармелітів босих, запрошені до села його власником від 1617 р., гетьманом Марціном Казановським, збудували тут дерев'яний костел та монастир.

Під час війни 1655 р. костел та будівлі монастиря були зруйновані. Святиню намагався відбудувати державний діяч Гондорф, однак йому на це забракувало коштів. А 1717 р. полковник Я. Галецький розпочав будівництво мурованого костелу. Після його смерті 1720 р. справу продовжила його вдова Тереза з Кашніцьких. Завершення будівництва, декорування храму відбувались на пожертви власників міста – князів Яблоновських [9].

Поряд із костелом відбудовували келії монастиря. З ініціативи наступного власника Більшівців, останнього з роду Яблоновських – князя Антонія Барнаби (сина Станіслава Вінцентія Яблоновського), виготовили вівтарі, розписали фресками внутрішні стіни костелу, а 15 серпня 1777 р. храм освятив Львівський архієпископ К. Цешковський як храм Благовіщення.

Більшецький монастир вважають одним із найбільших у Галичині. Монахи-кармеліти видавали книги, малювали ікони, при монастирі діяв притулок для бідних. Тепер монастир належить ордену францисканців, а костел відреставровано коштом програм Міністерства культури та мистецтв Польщі [14].

Палац Дідушицьких у Єзуполі. Назва селища походить від польського слова “Єзус” (Ісус) та латинського – “поль” (місто). До 1594 р. поселення звали Чешибісами, назва походила від сполучення “вичісувати бісів”. Саме так називали у давні часи процедуру покарання лиходіїв, яка, вочевидь, відбувалася у цій місцевості. Місто з іменем Христа згадують від 1597 р. За легендою, таку назву дав населеному пункту граф Потоцький. Втікаючи на коні від татар, він переплив Дністер, але кінь ніяк не міг вискочити на стрімкий берег. Воєвода вигукнув: “Єзус-Марія!”, закликаючи на допомогу Спасителя та Пресвяту Діву. Після цих слів кінь виніс його на берег. На подяку Богові воєвода заснував на обох берегах річки містечка – Єзупіль та Маріампіль. Незабаром у XVI–XVII ст. в Єзуполі Потоцькі збудували замок та оборонний домініканський монастир. Зберігся до наших днів і домініканський костел Успіння Діви Марії XVI ст., який сьогодні відновлюють [2].

У селищі знаходиться палац польського політичного та культурного діяча графа Войцеха Дідушицького 1848–1909 рр. Першим його власником був відомий коняр Каетан Ян Дідушицький, а наприкінці XVII ст. його племінник Войцех суттєво розбудував споруду. Саме він зумів зібрати у єзупільському палаці велику колекцію живопису та близько 15 тисяч книг (для цього відвели окрему залу, прикрашену у “візантійському” стилі з великою кількістю позолоти). Саме там зберігалися картини, які Дідушицький придбав в Угорщині, коли розпродавали масток одного із князів Естерхазі. Так у Єзуполі опинилися полотна самого Сандро Боттічеллі, частина фрески італійського ренесансного палацу, картина Франсуа Буше, роботи школи Ван Дайка та Андреа Мантеньї. Найбільше було творів польських художників. Зокрема, Юліуш Коссак залишив Дідушицьким цілий альбом зі 150-ма малюнками, акварелями та карикатурами. Зберігалася також і картина Яна Стики “Христос на скелі”, на якій в образі Богородиці зображена Єва Дідушицька, Св. Йосипа – Войцех Дідушицький, а пастушків – їхні діти. Власник мав також роботи Артура Гротгера. Крім живопису, в палаці зберігали старовинні східні килими, один з яких, як трофей, привіз предок Войцеха, що воював 1683 р. з турками під Віднем [4].

Під час російського наступу 1914 р. палац пограбували і спалили. Перед цим

вдалося закопати більшість цінних речей і бібліотеку, яку потім довелося реставрувати від ушкоджень, завданих вологою. Після війни резиденцію відбудували без одного з крил. Сьогодні з її зовнішніх оздоблень залишився невеликий іонічний портик, а всередині – тільки сходи. Останнім власником Єзуполя був Владислав Дідушицький, якого енкаведисти вбили у львівській в'язниці 1940 р. Дещо зі збірки Войцеха Дідушицького зберігають приватні власники у Кракові.

З 1957 р. у палаці розміщений обласний дитячий психоневрологічний санаторій. До цього тут знаходився райком компартії. Приміщення добре збереглося, щоправда, його перебудували. На території палацу зроблено чудовий парк, де збереглися два екзотичні гінґо та тюльпанове дерево, які привіз з далеких країв та посадив у Єзуполі ще Войцех Дідушицький. Між палацом Дідушицького та костелом стоїть будинок колишнього австрійського гарнізону – башта із вузькими стрільницями надає йому оборонного вигляду [11].

Палац-садиба Гайнріха Руппа. Збудована садиба на невеликому пагорбі наприкінці XVIII – на початку XIX ст. та входить у перелік архітектурних пам'яток міста Рогатина.

Це одноповерхова споруда, фасад якої, за модою того часу, спрямований на південь, отже, сонце постійно освічує будівлю. Споруда у плані нагадує літеру “П”, накрита будівля дахом такої ж конфігурації. Над вільним простором покрівля упирається на чотири вертикальні колони. Між ними і вхідними сходами знаходились декоративні поручні із дерева твердих порід. Під час недавнього ремонту поручні розібрали, чим позбавили будівлю історичного вигляду [18].

Палац мав шість кімнат, кухню, кладові, санвузол. Навкруги знаходились квітникові алеї та невеличкий сад з фруктових дерев.

Палац належав Фрідріху Руппу, власнику великих наділів орної землі та лісових масивів у ближніх селах, зокрема в Підгородді, Перенівці, Кліщівні, Вороневі. За національністю вельможа був німцем австрійського походження, вільно володів німецькою, польською та українською мовами. Син навчався у місцевій гімназії міста Рогатина, яка знаходилась неподалік; збереглися відомості про його навчання в цьому закладі.

Після смерті Фрідріха Руппа маєтком батька володів його син Гайнріх. Саме він передав повноваження розпоряджатися земельними та лісовими багатствами єврейським посередникам. Крім цього, Гайнріх Рупп заснував приватний банк, що існував до 1939 р.; приміщення банку стоїть і сьогодні. З приходом більшовиків 1939–1941 рр. тут знаходились нотаріус, а також лісництво, адже будівлю націоналізували. Власник садиби Гайнріх Рупп з родиною емігрував за межі Галичини, рятуючись від комуністичних репресій [8].

На Рогатинському місцевому цвинтарі збереглася могила Матильди Рупп, родички Гайнріха Руппа. За період німецької окупації в палаці продовжував функціонувати приватний “Банк Руппа”, а в житловому приміщенні розмістили лісництво.

Перед закінченням Другої світової війни у будинку відкрили садок-ясла, отож дитячий садок бере свій початок з 1945 р. Функціонував він упродовж 57-ми років. Палац 2002 р. передали під гуртожиток Рогатинській гімназії імені Володимира Великого [3].

Висновки. Івано-Франківська область – унікальна територія, яка викликає значний історико-культурний та етнографічний інтерес, оскільки цій землі притаманні багата матеріально-культурна спадщина, своєрідна обрядовість, незліченна кількість традицій. Саме цим вона відрізняється від інших областей України. Звісно, така своєрідність створює сприятливі умови для розвитку туризму на цій території.

Однак через недосконале законодавство туристичне використання палацових пам'яток в Івано-Франківській області, як загалом і в Україні, зводиться до мінімуму, оскільки це потребує залучення значних коштів та зусиль, а наша держава, за відсутності системних положень щодо напрямів розвитку туризму, стримує налагодження ефективної роботи в туристичній галузі. Варто запозичити досвід багатьох європейських та світових держав, які за наявності небагатьох (а іноді лише декількох) замкових чи палацових споруд на своїй території здатні максимально організувати їхнє використання в туристичній галузі та отримувати з цього значні дивіденди, насамперед у фінансовому плані.

Палацові споруди – особлива складова туристичної привабливості, однак їхнє використання в історико-культурному туризмі обмежене сьогодні через декілька вагомих причин. Передусім, це недостатня інформаційна розрекламованість об'єктів. Інший чинник – місцева влада, яка не вживає заходів, щоб зберегти їх та зробити туристичною атракцією краю. Як наслідок, унікальні пам'ятки перетворюються в руїни. Вивчення можливостей використання наявних споруд в історико-культурному туризмі, як і власне його розвиток на території краю, є сьогодні одним з пріоритетних завдань розвитку регіонального туризму, оскільки це даватиме змогу покращити туристичний імідж краю, створити нові робочі місця та, звісно, отримати фінансові надходження в місцевий бюджет.

Пропозиціями для Івано-Франківської області на найближче майбутнє є:

- розробка та організація місцевих, регіональних маршрутів;
- підвищення якості туристичних послуг, відповідальності туристичних організацій за виконання конкретних програм;
- забезпечення доступності туристичних послуг для споживачів з різними матеріальними можливостями: молоді, що навчається, військовослужбовців, ветеранів;
- розвиток місцевої бази регіонального туризму з залученням ресурсів інших галузей господарства та зарубіжних інвесторів;
- підвищення уваги до підбору та виховання кадрів для туристичної діяльності;
- збільшення числа музеїв, виставок, які увійдуть до маршрутів, відновлення та реставрація пам'яток історії та культури.

На нашу думку, історико-культурний туризм на території Івано-Франківської області необхідно розвивати у двох взаємопов'язаних між собою напрямках, створюючи цілісну картину. Перший напрям ґрунтується на державній підтримці з допомогою місцевої влади, яка повинна змінити своє ставлення до пам'яток палацово-замкового будівництва, зробити їх пріоритетами туризму окремого населеного пункту та краю загалом. Другий – передбачає передачу замків та палаців у тимчасове (концесія) чи постійне приватне володіння особам, зацікавленим у використанні замків чи палаців як туристичних об'єктів. Це можуть бути як іноземці (наприклад, нащадки колишніх

власників фортець), так і наші громадяни. Зазначимо, що надзвичайно важливим при цьому буде впровадження не тільки перелічених інновацій, а й інших, що в сукупності створить хороші умови для розвитку замкового та палацового туризму в Івано-Франківській області. Однак сьогодні туристів-європейців тут небагато: стан пам'яток архітектури та відсутність належної інфраструктури їх відлякують.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про охорону культурної спадщини : Закон України № 1805-III від 08.06.2000 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2000. – № 39. – С. 333.
2. *Арсенич П.* З історії Галичини / П. Арсенич // Наукові записки Івано-Франківського краєзнавчого музею. – 1993.
3. *Вечерський В.В.* Втрачені святині / В. В. Вечерський. – Київ : Техніка, 2009.
4. *Гаврилів Б.* Пам'ятки історії та культури Івано-Франківщини : Іст.-краєзн. дослідж. / В. Гаврилів, М. Гаврилів. – Івано-Франківськ, 2001. – 96 с.
5. Географічна енциклопедія України : у 3 т. – Київ : Українська енциклопедія імені М. П. Бажана, 1993.
6. *Іванов О.* Замки і палаци Західної України: історія – культура – туризм (Історико-архітектурні пам'ятки замкового мистецтва) / О. Іванов. – Київ : Наш світ; Укргеодезкартографія, 2004.
7. Історико-краєзнавча діяльність Українського товариства охорони пам'яток історії та культури / Історичне краєзнавство в Українській РСР. – Київ, 1989.
8. *Кузик С.* Оцінка туристичних ресурсів Рогатинщини / С. Кузик // Рогатин. земля: історія та сучасність : матеріали другої наук. конф. Ч. 2. – Львів, 2001.
9. Пам'ятки архітектури та містобудування України: Довід. Держреєстру національного культурного надбання / В. В. Вечерський, О. М. Годованюк, Є. В. Тиманович та ін. ; за ред. А. П. Мардера, В. В. Вечерського. – Київ : Техніка, 2000. – 664 с.
10. Розвиток малих міст Івано-Франківської області в регіональному вимірі: досвід, проблеми, перспективи / ред. М. Вишиванюк. – Івано-Франківськ, 2001.
11. *Тронько П. Т.* Охорона пам'яток історії і культури – справа всенародна / П. Т. Тронько // Український історичний журнал. – 1980. – № 9. – С. 118–124.
12. *Трубчанінов С. В.* Країна замків і фортець / С. В. Трубчанінов. – Кам'янець-Подільський : Преса, 2010. – 48 с.
13. http://pidruchniki.com/1469071541942/turizm/harakteristika_vidatnih_pamyatok_fortifikatsiyogo_zodchestva_ukrayini
14. <http://castles.com.ua/rak.html>
15. <http://andy-travel.com.ua/bilshivci>
16. <http://vikna.if.ua/news/category/history/2012/11/22/10935/view>
17. <http://zbruc.eu/node/30436>
18. <http://www.zamky.com.ua/zamki/pnivskyj-zamok/>
19. <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

Стаття надійшла до редколегії 05.09.2016

Прийнята до друку 16.09.2016

USE IN TOURISM PALACE IVANO-FRANKIVSK REGION

Olha Nezyulyk, Taras Zavadovskyy, Dmytro Kadnichansky

*Ivan Franko National University of L'viv
1, Universytetska Str., L'viv, Ukraine, 79000, tel. (032)2394603
E-mail: olschka.nezyulik@mail.ru, taras_zavadovski@ukr.net*

Palace, as a residence or representative building during its existence reflects the evolution of forms and luxury, which acquired the characteristics of each period or region. Palace buildings, which are usually in our time in a state of ruins, represent a significant historical, cultural and artistic value primarily as an architectural monuments.

Relevance of the study due to the need to supplement the historical and architectural knowledge of palace architecture by conducting a separate study palaces in Bilshivtsi, Yezupil and Rohatyn Ivano-Frankivsk region.

Palace built in each of the above objects of varying intensity have changed as a result of destruction and rebuilding, and the reasons for these changes were different. Identifying features state palaces, identifying the main principles of their functioning and use is necessary for successful complex restoration work, as any palace is an architectural monument.

Tourism - one of the most promising sectors of Ivano-Frankivsk region, which forms a positive image of the region and provides for the rapid development of the industry in general.

Ivano-Frankivsk region has many unique architectural monuments that deserve attention in order to preserve both their historical value, as well as to promote domestic and foreign tourism.

Key words: palaces; Ivano-Frankivsk region; palace architecture; manor palace.